

EŞİT KÖŞE

İzver Özkar Öngen

Kadın Akademisyen Yaşamımdan Bazı Kesitler

Geçmişten günümüze çeşitli bilim dallarının meslek ve akademisyen kadınları, hedeflerine ulaşma aşamalarında önlerine çıkan ve / veya çıkartılan tüm engelleri de aşmak zorunda kalmışlardır. Bu bağlamda araştırmacı bir kadın kimliğimle, toplam 42 yıllık akademik hayatımda yaşanan ve gözlemlediğim olaylardan bazı kesitleri sizlerle paylaşmak istiyorum.

İstanbul Üniversitesi'ndeki Jeoloji eğitimimin 2. yılında başarılı ve sınıfın tek kız öğrencisi olmanın getirdiği avantajla bazı hocaların dikkatini çekiyordum. İleriki yıllarda doktora tez danışmanlığımı üstlenecek olan Prof. Dr. Atife Dizer hocamızda aynı dönemde büyük bir uluslararası projenin yürütücüsü idi. Bir gün beni yanına çağırarak araştırmacı öğrenci olarak projesinde çalışmam konusunda bana teklifte bulundu. Yapılan bu teklif, benim önümdeki çalışma hayatıma yön verecek bir dönüm noktasını oluşturmuştu artık! Bilimsel araştırmanın heyecanını, disiplinini ve keyfini alan bir öğrenci olarak, öncelikle hedefimde doktora yapmak ve üniversitede kadroya girebilmek vardı!

Üniversitedeki eğitimim sonrası, yani bugünden yaklaşık 50 yıl öncesi açılan bir kadroya altı kişi müracaat etmiştik, değerlendirme jürisinde hocam hariç üç kişi bulunuyordu. Sonuçların açıklanması aşamasında ise, sınav kâğıdımın değerlendirmeye dahi alınmadan, üzerine sadece " kız öğrenci" ibaresinin yazıldığını büyük bir şaşkınlıkla ve şokla sonradan öğrenmiştim. Gerekçe ise, jeoloji mesleğinin erkeklerle uygunluğu idi! Birkaç ay sonra hocam yeni bir kadronun daha açılacağını, tekrar başvuruda bulunmam için ısrarcı olmuştu ve bu kez jüride kendisi de vardı! Ancak, sonuçlar bir türlü açıklanmıyordu ve sınav kâğıtları da dönemin kürsü başkanında bulunuyordu. Sonuçları öğrenmek için sabırsızlanan hocam Genel Jeoloji Kürsü'sü başkanın yanına gittiğinin ardından odasına dönmesi beş dakika geçmişti. Konuşmamıza fırsat dahi kalmadan aniden yanımda düşerek bayıldı. Neden olasılıkla aynı gerekçe idi! Haberi alan eşi hemen geldi ve hocamı evine ambu-

lansla götürdü.

Yıllar sonraki dönemlerde hocamı çok daha yakinen tanıdığım bir gün, çok başarılı uluslararası bir araştırmacı olmasına karşın bu konuma erişinceye kadar kadın akademisyen olarak çok mücadele verdiğini bana anlattı. Üniversiteye asistan olarak girebilmesinde 1942 yıllarındaki 2. Dünya savaşının etken olduğunu ve erkeklerin askere alınmasının kendisine büyük avantaj sağlayarak fırsata dönüştüğünü söyledi. Kadro yükseltme ve atanmalarında tercihlerin öncelikle erkeklerden yana kullanıldığını da üzülererek ifade etti. Hocam, bu bağlamda kız öğrencilerini çok kollar, onların her alanda daha iyi yetişmelerine destek olmak amacıyla birçok kadın kuruluşlarında da üst düzey yöneticilik görevlerini yürüttü (Üniversiteli Kadınlar Derneği, Soroptimist Derneği vb.). Yıllar sonra hocamın o günkü bayılışını hatırladığımda, geçmişte yaşadıklarının şuur altı tezahürüdür diye hep düşünüp yorumlamıştım.

Doktora çalışması süreci

Kadro bulmaktaki umutsuzluğum sürerken, doktora yapmaktaki istek ve kararlılığım da tam aksine çok artıyordu. Arayışlarım sürerken TÜBİTAK BAY (Bilim Adamı Yetiştirme) grubunun karşılıksız NATO Doktora Bursu vereceğini duymuş ve başvurmaya karar vermiştim. Tüm Türkiye'den ikisi kız 18 kişi başvurmuştu ve sadece iki kişiye burs verilecekti. Sınav jürisinde, Ankara Üniversite'sinden iki hoca ile jüri başkanı olarak ilk kez tanıma onuruna eriştiğim Prof. Dr. İhsan Ketin Hoca vardı. Sınav öncesi diğer kadın aday, Karadeniz Teknik Üniversitesi'nde Ketin hocanın asistanlığını yaptığını, burslardan birini kesinlikle kendisinin alacağını iddia ederek moral bozmaya çalışıyordu ki, jüri üyelerinden bir hocanın aniden hastalanması nedeni ile sınav iptal edilmişti. İki ay sonrası tekrar Ankara'ya sınava davet edilmiştik. Sınavımın çok başarılı geçmesine karşın, jürideki hocaların öğrencisi olmadığım için biraz çekinceler içindeydim. Sonuçlar, bir ay sonra posta ile bildi-

rildiğinde kazandığımı öğrenince çok sevinmiştim. Doktora çalışması için fakülteye gittiğimde, tesadüfen merdivenlerde benimle sınava giren, bölümün eski mezunu ve Ankara’da bir kurumda görevli erkek meslektaşım ile karşılaşmıştım. Kendisinin de bursu kazandığını bu bağlamda danışmanını İstanbul’a ziyarete geldiğini söylemişti. Bende bursu kazandığımı söylediğimde direkt olarak; “keşke erkeklerden biri kazansaydı! Siz o bursu çeyiz parası yaparsınız ve doktora çalışmasını yarım bırakırsınız” diyerek beni yarım ağız ile tebrik etti. O an o kadar şok olmuştum ki, ona gereken cevabı vermeme karşın önyargılı bu yakışıksız sözleri içimi fena halde acıtmıştı! Mutlaka bir kadın olarak bu önyargıyı yıkacak ve başaramadım! Doktoramı başarılı bir şekilde 1977 yılında tamamladıktan birkaç yıl sonra, yine tesadüfen aynı kişiye koridor kapısında rastlamıştım. Ona “hocanıza tezinizi mi teslim etmeye geldiniz” diye sorduğumda; “ hayır, ben tezi birkaç yıl önce maalesef bırakmak zorunda kaldım, başaramadım” cevabını aldım. O an o kadar karmaşık duygularla yoğunlaşmıştım ki! Keşke bir başkası o karşılıksız burstan yararlanabilseydi diye düşünürken, diğer taraftan da yıllar önce kadın kimliğim üzerinden söylenen o densiz sözleri ve kırılan gururumu hatırladım! Anında, kendisine “kadınların isterse her şeyi başarabileceğini ve o bursu son kuruşuna kadar bilim için kullandığımı, sizin düşündüğünüz gibi çeyiz parası da yapılmadı” diye söylediğimde; kıpkırmızı olan yüz ifadesiyle, defalarca dilediği özür ile gerçekten görülmeye değerdi!

Doktora sonrası üniversitede çalışma süreci

Doktora sonrası dört yılımı kadrosuzluk nedeni ile öğretmenlikle ve bir kurumda Jeoloji Yüksek Mühendisi olarak çalışarak, ama akademik dünyadan asla vazgeçmeksizin geçirdim. O dönemlerde İstanbul Üniversitesi Yer Bilimleri Fakültesi yeni kurulmuş, açılan yeni bölümleri nedeniyle kadroları da kısıtlıydı. Bu nedenle çalıştığım kurumdan, kadromla birlikte kurumlar arası geçiş yapmak zorunda kalarak hedeflediğim akademik yaşama ulaşabilmiştim. Doktora aşamam döneminde yurt dışındaki (Kiel Üniversitesi, Almanya,) deneyim ve bilimsel kazanımlarım bana çok şeyler katmış ve öğretmişti. Bu bağlamda kendimi tekrar yenilemek ve geliştirmek arzusunda idim. Bu amaç doğrultusunda, 1985 yılında İsviçreli Üniversiteli Kadınlar Derneğinden kazandığım bursla post doktora çalışması için Zürih’e (ETH: Eidgenössische Technische Hochschule) gittim. İsviçre’de dünyaca saygın bilim adamlarını ta-

nımak, onlarla beraber çalışmak bilimsel kariyerimi olumlu yönde etkilemiş, doçentlik aşamasında da önümü açmıştı. Ancak, İsviçre bursu akademik kazanımlar ötesinde bana hayatta hiçbir zaman unutamayacağım büyük bir onuru ve mutluluğu da yaşatmıştı! İsviçre’ye geldikten bir ay sonra idi, İsviçreli Üniversiteli Kadınlar derneğinin Zürih temsilcisi beni aradı. Dönem toplantılarının olduğunu, ayrıca dernek üyelerinin de beni tanımak istediklerini söyleyerek davet etti. Katıldığım toplantıda çeşitli meslek guruplarından yaklaşık 40 kişi vardı (akademisyen, doktor, mimar-mühendis, avukat, öğretmen vb.). Toplantıda derneğe ilişkin birçok konular konuşulup tartışıldıktan sonra, sıra her meslek gurubu kişilerin karşılaştıkları problemler ile çözüm önerilerinin konuşulmasına gelmişti!

Tüm meslek grubu konuşmacılarının ortak öncel sorunu “eşit işe eşit ücret alamadıkları idi”! Önemle vurguladıkları diğer konular ise, iş başvurularında erkeklerin tercih edildiğini, kendilerinin iş bulamadıklarını veya düşük ücretle yarı zamanlı çalışmak zorunda bırakıldıklarını, hiçbir zaman fırsat eşitliğinin olmadığından yakınıyorlardı. Toplantı, hararetli tartışmalarla sürüp giderken içlerinden hukukçu bir hanım söz aldı. Kadınların seçme ve seçilme haklarının federal devlet tarafından 1971 yılında kabul edilmesine karşın, hala kantonlar arasında uygulama farklılıkları olduğundan çok şikâyet etmişti (Kantonlar arası uygulama farklılığı 1991 yılında giderildi).

Tüm bu tartışmalar ve konuşmalar bende büyük bir şok etkisi yapmıştı! İsviçre gibi medeni bir ülkenin medeni hukuk yasalarından örnek alınarak hazırlanmış ve ülkemizde 1926 yılında yürürlüğe girmiş olan Türk Medeni Kanun’unda belirtilen; “kadının eşit birey olduğu, kadınlara istedikleri mesleği seçme hakkı vb.” gibi tüm temel hakların verilerek sosyal yaşamda da tamamen eşitliği sağlayan maddeleri bulunuyordu. Nasıl olurdu da, İsviçre Medeni Hukuku’ndan örnek alınmış bu yasa maddelerinin o yıllara dek İsviçre’de uygulanmaması gerçekten çok ilginç ve şaşırtıcıydı! Toplantıda soru sorma sırası bu sefer üyelerdeydi. Bana yöneltilen soruları yanıtlarken, işe girme ve tercihler konusunda ülkemizde de benzer sorunların yaşandığını, ancak Türkiye’de kamuda çalışanlara eşit işe eşit ücretler ödendiğini söylemiştim. Kadınların seçme ve seçilme haklarının ne zamandan beri var olduğu sorusuna ise, ülkemizde oldukça eski olduğunu, 1934 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk

tarafından kadın devrimi niteliğinde verildiğini söylediğimde ise bu sefer şaşkınlık sırası üyelerdeydi! Salonunda büyük bir sessizlik, şaşkınlık ve birazda eziklik hâkimdi! O anı yaşamım boyunca hiç unutmayacağım! Bir Türk kadını olarak şahsımda ve tüm kadınlarımız adına yaşadığım o günkü onuru ve gururu ulu önderimiz Atatürk'e borçluyduk!

Dünyada hiçbir lider yoktur ki, ülkesinin kadınlara bu denli güvenmiş, değer vermiş ve yüceltmıştır! Maalesef, yaşadığımız son çeyrek yüzyılda yasallarımızda var olmasına karşın bu hakların oldukça geriye götürüldüğünü, sömürüldüğünü ve unutturulmaya çalışıldığını üzümlere görmekteyiz. Bizler gibi akademisyen ve meslek kadınlarının diğer bir misyonu da, bizlere verilen bu hakları ödün vermeksizin sahiplenip, toplumun tüm katmanlarındaki kadınlarımıza aktarmak olmalıdır! Bu, Türk kadınları olarak bizleri çağdaş ve eşit bireyler konumuna yücelten Atamıza olan vefa borcumuzdur!

Türkiye, kadın akademisyenler sıralamasında Avrupa Birliği ülkeleri içinde 17. sıradadır! Sıralamanın birinciliği ise Avrupa'nın refah ülkesi olan Norveç'e aittir! Almanya, Fransa, İtalya gibi ülkelerde kadın akademisyenler erkek akademisyenlere göre daha az sayıda bulunmaktadır. Nedeni bu ülke kadınlarının farklı alanlarda daha hafif işlerde çalışmayı tercih etmelerine dayanmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri ve Japonya'da durum farklı değildir. Dünya'daki kadın akademisyen sayısında ise Hindistan ilk sırada yer alır.

Her daim anılmayı hak eden değerler

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında yurt dışına gönderilen ve Atatürk'ün "bire kıvılcım olarak gidip alev topu olarak dönmenizi istiyorum" dediği akademisyenler arasında ilk kadın astronomi profesörü ve üniversitemizin ilk kadın dekanımız Prof. Dr. Nüzhet Gökdoğan'da bulunuyordu! Yine, cumhuriyet döneminin yetiştirdiği hocam Prof. Dr. Atife Dizer yanında, Çağdaş Yaşam Derneği'nin kurucusu, doğudaki kızlarımızın okutulması ve çağdaş gençlerimizin yetiştirilmesi bağlamında geliştirdiği büyük projeleri ile anılan Prof. Dr. Türkan Saylan gibi saygın hocaları da tanıdım. Onlarla birlikte çalışmak, projelerini, sosyal yönlerini tanımak, her şeyden önce insan olarak tevazuları benim için çok değerliydi. Bu idealist insanlar akademisyenlik hayatımda bana ve pek çok insanlara da rol model oldular!

Önümüzdeki sorunlar

Günümüz ortamında, maalesef akademisyenliği

sadece bir iş gibi gören bundan nemalanmak isteyen pek çok kadın öğretim üyesi de bulunmaktadır ve sayıları da azımsanmayacak kadar da fazladır! Akademik dünyanın idealist kadınları ise özverili, sabırlı, titiz çalışmalarıyla hedeflerine ulaşırken ayrıcalıklı kadın akademisyen statülerini de kendiliğinden geliştirirler ve toplumun da rol modeli olabilirler. Ülkemiz, varlıkları ile onur duyduğumuz, cumhuriyetimizin yetiştirdiği çeşitli bilim dallarında, saygın, bilimsel ve uluslararası üne sahip bilim kadınlarına sahiptir. Bu değerlerimizi yıpratmadan onları sahiplenmek aydınlık bir gelecek ve gelişen Türkiye içindir.